

**Una imatge de la Sagrada Família
d'Anselm Nogués per a la vila de
Montblanc (1923)**

Sebastià **Sánchez Sauleda**

Una imatge de la Sagrada Família d'Anselm Nogués per a la vila de Montblanc (1923)

Sebastià **Sánchez Sauleda**

sebastia.sanchez.sauleda@gmail.com

Resum: El 1923, l'Associació de la Visita Domiciliària de la Sagrada Família de Montblanc, encarregà a l'escultor vallenc Anselm Nogués Garcia (1864-1938), una talla de grans dimensions que representés la Sagrada Família. La imatge, destinada a una de les capelles de Santa Maria la Major, va ser destruïda durant la darrera Guerra Civil. L'estudi recupera aquest encàrrec i dona a conèixer la figura d'un escultor català dels segles XIX i XX poc conegut.

Paraules Clau: escultura, Anselm Nogués, Montblanc, patrimoni destruït.

Introducció

L'any 1961, l'historiador Juan Antonio Gaya Nuño en el seu llibre *La arquitectura española en sus monumentos desaparecidos*, reflexionava sobre les causes que havien propiciat la destrucció de nombrosos edificis històrics a Espanya. Entre els motius, hi figuraven les desamortitzacions del segle XIX, generalment considerades les grans culpables dels mals del nostre patrimoni, però també apuntava als factors climàtics, les guerres, les revolucions, les reformes urbanístiques i, sobretot, a la incultura de la població com a fets essencials per explicar els processos que comportaren aquestes pèrdues.¹

Pel que fa al cas de Montblanc, com moltes altres poblacions i viles de Catalunya, al llarg del segle XIX va veure com el seu patrimoni quedava greument afectat per alguns dels motius exposats a l'estudi de Gaya Nuño. Entre ells, cal destacar les invasions napoleòniques que resultaren fatals per edificis com el Santuari de la Serra o l'església i el convent de Sant Francesc, o les revolucions que es donaren durant

tota la centúria, i que entre d'altres comportaren greus atacs contra la imatge de la Verge de la Serra per part dels liberals l'any 1835.²

Però va ser amb l'esclat de la Guerra Civil quan Montblanc va veure desaparèixer una gran quantitat d'objectes artístics. El resultat final del conflicte, valorat com «*desolador*» per Francesc Badia i Batalla, propicià, entre d'altres, la destrucció de nombrosos altars barrocs dels segles XVII i XVIII i de tota la producció escultòrica de Ramon Belart i Miquel (1772-1840) que es trobava a la vila.³ Entre les peces que també es van veure afectades, hi figurava un grup escultòric representant la Sagrada Família, que presidia l'altar de la primera capella lateral a l'esquerra de Santa Maria la Major. Aquesta imatge, que serà objecte d'estudi en el present article, havia estat esculpida pel vallenc Anselm Nogués Garcia i beneïda pel cardenal Francesc d'Assis Vidal i Barraquer, el 8 d'abril de 1923.

Els orígens de l'encàrrec: l'Associació de la Visita Domiciliària de la Sagrada Família a Montblanc

Seguint les tendències generades des de finals del segle XIX a d'altres ciutats espanyoles, el 1913 es creà a Montblanc l'Associació de la Visita Domiciliària de la Sagrada Família. Aquesta agrupació tenia els seus orígens a Barcelona i es dedicava a difondre les ensenyances defensades pel pare Josep Manyanet i Vives (1833-1901), fundador l'any 1864 de la *Congregació de Fills de la Sagrada Família* i, deu anys després, de la *Congregació de Missioneres Filles de la Sagrada Família de Natzaret*. Aquestes dues congregacions, constituïdes amb el pertinent permís del bisbe, tenien com a finalitat imitar, honorar i propagar el culte a la Sagrada Família i vetllar per la formació cristiana per mitjà de l'educació i la instrucció catòlica de la joventut.⁴

A més de difondre les ensenyances del pare Manyanet, entre els seus objectius hi figurava l'obligatorietat d'aglutinar trenta famílies de cada localitat. Només d'aquesta manera, l'Associació podria funcionar correctament ja que cadascuna d'elles podria hostatjar a casa seva un cop al mes la imatge de la Sagrada Família propietat de l'agrupació. El dia que els hi fos entregada en custòdia, calia que obrissin les portes de la seva llar a la resta de membres, que es dediquessin a l'oració, que vetllessin perquè durant les vint-i-quatre hores cremés una làmpada

d'oli al costat de la talla i, un cop transcorregut el temps assignat, l'havien de preparar de la millor manera possible per lliurar-la a la següent família.⁵

Una altra de les obligacions, era adquirir una imatge que representés la Sagrada Família. Per tal de sufragar-ne la compra, es recomanava que cadascuna de les trenta famílies fes una almoïna d'una pesseta per tal de reunir la quantitat necessària.⁶ Un cop recaptats els diners, des de la revista la *Sagrada Família*, òrgan d'expressió de l'Associació,⁷ es recomanaven alguns tallers i escultors on comprar unes imatges de bona qualitat i a bon preu. En el llistat proposat s'hi trobaven noms com el del basc Amado de Eguía, que cobrava 30 pessetes per cada imatge; Ramon Nuñez, director de la Escuela Especial de Artes e Industrias de Santiago de Compostela, que les venia per 32,50 pessetes; Antonio Boix, amb taller a la plaça Santa Anna número de 7 de Barcelona, que habitualment cobrava 24 pessetes però també oferia varietat de preus i mides; o J. Mató Carbonell, d'Olot, «*quien tiene grupos muy artísticos, hechos exprofeso, con su capillita y todo, y cuestan 32 pesetas cada uno*».⁸

La implantació a Montblanc de l'Associació resultà un veritable èxit i per això el 1923, déu anys després de la seva creació, decidiren deixar constància de la seva fe reformant una capella de Santa Maria la Major. L'espai escollit va ser l'antigament dedicat a la Mare de Déu de Març, on llavors «*hi havia, un altar barroerament pobriçó, Sant Oriol*», i per aquest motiu volien «*bastir-hi l'altar de la Sagrada Família, obrint, per embellir aquest i la capella, el gentil finestral que hi ha al fons d'ella*».⁹

Per dur a terme la restauració prevista del vitrall, era del tot necessari reformar la plebania. Aquesta intervenció convertia les obres proposades en quelcom força costós. Tothom a la vila era conscient que ben probablement, tant la parròquia com l'Associació, no podrien assumir el seu finançament, però ningú dubtava que la voluntat i la fe dels seus membres l'acabarien fent possible. A més, per aconseguir-ho, al seu favor comptaven amb l'ajut de l'ecònom de Santa Maria de Montblanc. Aquest no era altre que mossèn Pau Virgili Monfà (1869-1936), originari de Valls, qui jugà un paper important en l'encàrrec de la figura de la Sagrada Família per a l'altar de la nova capella a l'escultor Anselm Nogués Garcia.¹⁰

L'escultor Anselm Nogués Garcia (1864-1938)

Anselm Nogués Garcia va néixer a Valls el 27 de març de 1864¹¹ Era el fill primogènit d'una modesta família que, tot i l'oposició ferma que demostraren, no aconseguiren fer-lo desistir de consagrar la seva vida al món de l'art. Gràcies a una pensió de mil cinc-centes pessetes anuals concedida per la Diputació de Tarragona pogué dedicar-se a l'escultura i decidí traslladar-se a Barcelona per estudiar a l'Escola de Belles Arts. Allí va ser deixeble de Rossend Nobas (1841-1891) i d'Agapit Vallmitjana Barbany (1833-1905), mentre compartia aula amb d'altres estudiants tan coneguts actualment com Eusebi Arnau (1864-1933), Francesc Galofre Oller (1864-1942) o Enric Galwey (1864-1931), entre d'altres.

Gràcies a la borsa de viatge guanyada a l'escola de Llotja, marxà a París on aconseguí ser admès a l'*École des Beaux-Arts*, després de realitzar unes brillants oposicions.¹² A la capital francesa treballà al taller del mexicà Jesús Fructuoso Contreras (1866-1902) fent tasques menors vinculades a la decoració escultòrica del Pavelló de Mèxic per l'Exposició Universal de 1889 i envià obres als Salons de París de 1888 i 1889, així com a l'esmentada Exposició Uni-

versal.¹³ Els èxits assolits, li valgueren per ser contractat com a professor d'art a Cauterets, ciutat balneària del sud de França, on es relacionà estretament amb importants personalitats polítiques i culturals franceses i espanyoles del moment. Tot i la fama assolida, l'enyorança que sentia per Catalunya el portà a retornar i s'instal·là a Barcelona, on obrí un taller d'escultura religiosa. Un cop establert a la ciutat, prengué

Anselm Nogués Garcia (1864-1938)
(Arxiu Municipal de Valls)

part en la Primera Exposició General de Belles Arts celebrada el 1891 i, el mateix any, oposità a la Real Academia de San Fernando de Madrid per participar en la decoració de la façana de l'edifici de Museos y Bibliotecas Nacionales, l'actual Biblioteca Nacional. El jurat, per unanimitat, decidí atorgar-li dos premis: un, la realització del medalló representant la efígie del jurista aragonès Antonio Agustín; l'altra, per erigir una escultura de grans dimensions dedicada al sevillà Antonio de Nebrija.¹⁴

La seva popularitat el convertí en un dels escultors més sol·licitats per treballar en programes decoratius monumentals. Així, el 1894 la direcció d'obres del Palau de Justícia de Barcelona li assignà la realització de l'escultura dedicada a Antonio Agustín. I cinc anys més tard, el 1899, guanyà el concurs convocat pels pares caputxins i franciscans, que se celebrà a la Sala Parés de Barcelona, per triar l'artista que esculpiria el Tercer Misteri de Dolor del *Rosari Monumental de Montserrat*. Aquesta experiència resultà clau perquè entre 1908 i 1913 fos escollit per fer un relleu en bronze representant el Quart Misteri de Goig pel *Rosari Monumental del Santuari de Lluc* (Mallorca) i que el 1909 el seleccionessin per treballar en la decoració de les façanes del Museu d'Art Decoratiu i Arqueològic de Barcelona, l'actual Parlament de Catalunya.¹⁵

A partir de 1910, l'evolució de l'art català i l'exclusiva dedicació del seu taller a figures religioses feren que l'interès per la feina de Nogués comencés a decaure a Barcelona. Va ser llavors quan començà a treballar per a altres ciutats com Granollers, per a la qual esculpí un bust del pedagog Antoni Espí i Grau l'any 1921,¹⁶ Montblanc, alhora que la seva relació amb Valls es féu més estreta. Si als inicis de la seva carrera havia fet els medallons que representaven a Leandro Fernández de Moratín i Pedro Calderón de la Barca (1882) per a la façana del Teatre Principal, el 1916 regalà la primera pedra de la Biblioteca Popular de Valls, el 1918 realitzà una placa commemorativa en honor al militar Andreu Avel·lí Comerma i el 1924 regalà una imatge de la Mare de Déu del Carme que es col·locà a la façana de l'església del Carme de la seva ciutat natal, però que malauradament va ser destruïda durant la Guerra Civil.

Els darrers anys de la seva vida compaginà la presentació de diverses obres en exposicions nacionals amb treballs com un grup d'àngels per a l'altar major del Santuari del Lledó o amb la realització

d'una placa dedicada a la família Bonifàs, ambdues per a la ciutat de Valls. Poc abans de morir, tenim notícia que esculpí una figura del Sagrat Cor de Jesús per a un santuari situat a Karachi, Pakistan. Finalment, després d'uns darrers anys de vida difícils, marcats per la mort dels seus fills i per greus penúries econòmiques, Anselm Nogués García va morir a Barcelona el 3 de març de 1938 als setanta tres anys d'edat.

Una Sagrada Família per Santa Maria la Major de Montblanc (1923)

En l'elecció de Nogués per aquest encàrrec, hi jugaren a favor seu dos factors importants. El primer, la figura de mossèn Pau Virgili, que llavors ocupava el càrrec d'ecònom de Santa Maria la Major i havia estat un dels promotors de la reforma de la capella. El sacerdot, vallenc com l'escultor, de ben segur estava al corrent de les seves qualitats artístiques -demostrades en diversos encàrrecs per a la seva vila natal- i considerava que seria l'adient per aquesta feina. La segona, que Nogués des de 1896 tenia un taller dedicat a la fabricació d'art religiós al passatge de la Mercè número 3 bis de Barcelona. La seva tasca principal se centrava en la realització d'imatges tallades en fusta i decorades en or fi, tot i que també ofería la possibilitat d'executar qualsevol escultura en altres materials com marbre, bronze o fang cuit.¹⁷ Per tant, la seva activitat professional, el situava com Amado de Eguía, Ramon Núñez, Antonio Boix o J. Mató Carbonell, entre els professionals susceptibles de ser contractats pels membres de l'Associació per tal de crear les imatges que necessitaven per dur a terme el seu culte.¹⁸

Un cop decidiren que Nogués duria a terme l'encàrrec, ben probablement contactaren amb ell entre finals de 1922 i principis de 1923. El vallenc, acostumat a aquest tipus de feines, no dubtà i acceptà realitzar-la. Com era habitual en ell, va ser molt ràpid en la seva execució i el 15 de març de 1923 el diari tarragoní *La Cruz* anunciava que l'Associació de la Visita Domiciliària havia adquirit un grup escultòric representant la Sagrada Família.¹⁹ El resultat final eren tres talles individualitzades, de mida natural, unides per les peanyes conformant un sol grup i que representaven la Mare de Déu i Sant Josep ocupant una posició secundària mirant el Nen Jesús. Aquest, en primer terme,

apareixia representat com un nen petit, mentre abraçava amb força contra el seu pit una Creu, símbol del seu futur martiri. L'obra, que coneixem gràcies a una fotografia d'època conservada a la Col·lecció Antoni Rosselló i Sans de l'Arxiu Comarcal de la Conca de Barberà, demostrava la serenitat, la solidesa, la robustesa i l'amplitud de gestos i volums que caracteritzaven totes les figures monumentals esculpides per Nogués.²⁰

Sagrada Família (1923).
(Col·lecció Antoni Rosselló i Sans,
Arxiu Comarcal de la Conca de Barberà)

Un cop l'Associació rebé el grup d'imatges, per tal d'avançar en la reconstrucció de la capella, el 17 de març s'anuncià des de Montblanc que es procedia a retirar el vell *Retaule de Sant Josep Oriol* de la Capella de la Mare de Déu de Març. L'antic moble, que segons

la premsa no podia ser considerat un altar per la seva poca qualitat artística, seria substituït per un de nou d'estil gòtic. Aquest quedaria coronat per l'escultura encarregada a Nogués i aniria acompanyat d'un nou finestral, que aportaria llum al conjunt, i que ja podia ser instal·lat gràcies a les obres fetes a la plebania.²¹ També aprofitaren l'avinentesa per notificar que les festes dedicades a la Sagrada Família se celebrarien al mes d'abril, que hi assistiria el Cardenal de Tarragona, el doctor Francesc d'Assis Vidal i Barraquer (1868-1943), i que es realitzaria una gran processó per tal de traslladar la nova imatge des de l'ermita de Sant Josep fins al nou emplaçament per tal de presentar-la en públic als fidels. L'acte festiu, seria amenitzat musicalment per l'Orfeó Montblanquí i a la nit se celebraria un concert al Teatre Principal.²²

A mida que s'acostava l'esdeveniment, la premsa local publicà amb tot tipus de detalls el programa d'actes, que havia estat editat amb diverses imatges de qualitat per l'impressor local Josep Maria Recasens.²³ Tal i com estava previst, el 7 d'abril arribà a Montblanc Vidal i Barraquer, que va ser rebut per una munió de gent.²⁴ En representació de la vila actuà una comissió de la banca, del comerç i la indústria, mentre que els vilatans acudiren a la festa acompanyats dels gegants i els capgrossos. Des del tren, el Cardenal de Tarragona va ser conduït a la plebania que es va decorar per a l'ocasió.

Tot i tenir-ho tot disposat per a viure una gran festa, l'endemà la jornada resultà força deslluïda. Segons recullen les cròniques, «*de mitja nit fins a les primeres hores de la tarda, del diumenge, no parà de ploure i a l'aigua, persistent, calmosa, que queia, s'hi ajuntà un vent de mil diables que's feu amo i senyor de nostres places i carrers*».²⁵ Aquest contratemps provocà que es mantingués programat el concert de l'Orfeó Montblanquí i les festes que havien de celebrar-se dins Santa Maria la Major, on es disposà que també tingués lloc el Congrés Marià que originàriament havia estat organitzat a l'aire lliure davant del Monestir de la Mare de Déu de la Serra.²⁶ Pel que fa a la processó amb la nova imatge de la Sagrada Família, quedà suspesa però abans de marxar va ser beneïda pel Cardenal Vidal i Barraquer tal i com estava previst.

Una setmana després, el 15 d'abril a les cinc de la tarda, es dugué finalment a terme la processó en honor a la benedicció de la nova imatge esculpida per Anselm Nogués. En l'acte, solemne i molt concorregut, hi prengueren part els timbalers, els gegants i els grallers

de Montblanc que obriren la marxa. Darrere seu hi anaven les autoritats de la vila i el grup escultòric, molt celebrat i aplaudit per tothom, que era passejat com si es tractés d'un dels Misteris de Setmana Santa. El punt i final a la vetllada, el posà mossèn Pau Virgili realitzant una predica davant l'obra ja instal·lada al seu nou emplaçament dins Santa Maria la Major.²⁷

Recepció, vicissituds i destrucció de l'obra (1924-1936)

A Montblanc, la nova imatge va tenir molt d'èxit i els ciutadans aplaudiren la qualitat de la peça. La seva presentació pública també motivà la redacció d'un article a càrrec de Joan d'Espinavesa, pseudònim de l'arquitecte César Martinell (1888-1973), que aparegué publicat a les pàgines del diari *La Crònica de Valls*.²⁸ El text, un elogi a la vila de Montblanc i al propi Nogués, felicitava obertament l'artista per la feina feta i per la joia que produiria als fidels amb la figura de la Sagrada Família que havia esculpit. Martinell creia fermament que l'encàrrec feia justícia als seus mèrits i celebrava la postura del municipi i de l'Associació de la Visitació Domiciliària de preferir una imatge original enlloc d'una fabricada industrialment. Amb aquesta elecció, segons l'arquitecte, demostraven una gran personalitat ja que defugien la moda que s'havia anat imposant a totes les esglésies catalanes i apostaven per la creació d'un art religiós de qualitat.

Pel que fa a la decoració de la capella, un cop instal·lada la imatge, a finals del mes de maig es donà a conèixer el dibuix del finestral que havia de culminar la reforma. En ell s'hi representava l'Anunciació, en record de l'antiga advocació que havia tingut l'espai en el passat.²⁹ La seva realització no va ser ràpida i calgué esperar a finals d'octubre de 1923 perquè s'enllestís l'envidriat. El resultat final va ser de gran qualitat, tant que es considerà que «*el finestral, talment resulta una meravella que mostra en tot la mà de l'artista dibuixant i la del traçut operador, dignes del progrés de l'art català, com ho és el finestral de l'ábsis més gracívol i gentil que'l goticisme deixà a Catalunya*».³⁰

Amb la imatge de la Sagrada Família i el vitrall finalitzats, les obres d'adequació de la capella no avançaren al ritme previst, segurament per la manca de finançament. En tenim constància gràcies a un inventari de Santa Maria la Major redactat per mossèn Pau Virgili el 10 de

novembre de 1924, on es deixava constància que l'altar «*está en construcción. Existe únicamente la imágen de la Sagrada Familia, de gran talla [i que] se ha restaurado el ventanal de dicha capilla, que constituirá parte del futuro altar*».³¹

Les obres al recinte religiós seguiren el seu curs i l'any 1929 ja havien finalitzat. Ho podem concloure gràcies a un document redactat el 18 de maig de 1929 pel plebà de Santa Maria la Major, mossèn Josep Pàmies, qui a instàncies de la Comissió Diocesana d'Art Sagrat de l'Arquebisbat de Tarragona inventarià retaules, imatges i altres elements litúrgics de l'església. En l'esmentada relació, de l'altar dedicat a la Sagrada Família deia: «*Parte del Evangelio. 1ª Hay el altar de la Sda. Familia: su retablo es moderno, construido de piedra jaspe de Sarreal; se compone de mesa-altar sostenida por cuatro columnas artísticamente labradas, teniendo adjunto en la parte posterior una grada perfectamente labrada. Adosada á la pared de enfrente hay una peana labrada del mismo estilo sosteniendo un grupo escultórico de la Sda. Familia, de gran talla con las imágenes de la Virgen, S. José y Jesús infante. El ventanal de la capilla que sirve de corona al grupo de la Sda. Familia está recientemente restaurado con una vidriera policromada cuyo asunto representa la Encarnación del Verbo. El estilo que campea en todo es el gótico florido. En el fondo de la mesa-altar se halla instalada una franja de domás de seda encarnada*».³²

Malauradament, amb l'esclat de la Guerra Civil el nou altar dedicat a la Sagrada Família i costejat pels membres de l'Associació de la Visita Domiciliària va ser destruït. Segons explica Àngel Bergadà i Escrivà, el dilluns 27 de juliol de 1936, després d'amagar la Mare de Déu del Cor, els reliquiàris i altres objectes del tresor, s'obligà un grup de paletes a punta de pistola que destrossessin tot el que hi havia a l'interior de les esglésies de la vila.³³ Va ser llavors quan la imatge esculpida per Nogués va desaparèixer. Les desgràcies per aquesta talla però, no acabaren aquí. El 5 d'agost de 1936 va ser detingut al Pla de Santa Maria mossèn Pau Virgili. El mateix dia havia de ser traslladat amb mossèn Joan Gibert i Galofré a una presó flotant de Tarragona, però durant el transport, entre Lilla i Montblanc, van ser afusellats.³⁴ D'aquesta manera, no només desaparegué per sempre més l'obra d'art, sinó aquell qui n'havia propiciat el seu encàrrec.

Conclusions

El fet que l'Associació de la Visita Domiciliària de la Sagrada Família encarregués a Anselm Nogués la imatge per la capella de la Mare de Déu de Març, demostra la rellevància que llavors havia assolit l'escultor vallenc i la voluntat dels ciutadans de Montblanc de seguir embellint les seves esglésies amb obres contemporànies d'altíssima qualitat. Desgraciadament, tal i com apuntava Juan Antonio Gaya Nuño, les guerres i les revolucions han estat una xacra insalvable pel patrimoni artístic, especialment el religiós, del nostre país. En el cas que ens ocupa, tal i com recollí Joan Bassegoda i Nonell, no només va desaparèixer aquesta imatge sinó que l'arxiu parroquial va ser destruït i part del de la plebania també va sucumbir al conflicte juntament amb nombroses obres d'art.³⁵

Notes

- 1.- GAYA NUÑO, J. A., *La arquitectura española en sus monumentos desaparecidos*, Madrid: Espasa-Calpe, 1961. En aquest estudi, Gaya Nuño focalitza en la incultura de la població el motiu essencial per comprendre la desaparició de bona part del patrimoni peninsular. A més detecta que a Espanya, al llarg de la història, ha existit una nul·la preocupació pel passat històric fet que resulta clau per explicar aquests processos de destrucció.
- 2.- BADIA I BATALLA, Francesc, «Els monuments i objectes d'interès artístic o històric desapareguts o destruïts l'any 1936 a Montblanc», *Aplec de Treballs*, (Montblanc), 9, (1989), p. 87-89.
- 3.- BADIA I BATALLA, F., *Els monuments i objectes d'interès... (Op. Cit.)*, p. 89-91.
- 4.- Possiblement la major mostra de la implantació d'aquest culte a Barcelona queda representat en la construcció del *Temple Expiatori de la Sagrada Família*, edifici impulsat per Josep Maria Bocabella, seguint la inspiració de les ensenyances del pare Manyanet.
- 5.- Sobre el funcionament de l'Associació, vegeu: «Visita Mensual Domiciliària de la Sagrada Família. Instrucciones», *La Sagrada Família. Revista quincenal*, 2, (1907), p. 21-22. «Los talleres conferencias de la Sagrada Família. Segundo grado de la «Visita Domiciliària»», *La Sagrada Família. Revista quincenal*, 8, (1908), p.122-124.
- 6.-«Sobre la visita mensual domiciliària», *La Sagrada Família. Revista quincenal*, 3, (1907), p. 34.

- 7.- La pròpia revista reconeix que «*desde su fundación [...] se constituyó sin reservas de ningún género en defensora y propagadora de la Asociación, y auxiliadora del clero parroquial en todo lo concerniente á ella*». MONTOLIU, B., «La Asociación de familias cristianas y la Visita Domiciliaria», *La Sagrada Familia. Revista quincenal*, 21, (1907), p. 322.
- 8.- «Correspondencias y consultas sobre la visita mensual domiciliaria», *La Sagrada Familia. Revista quincenal*, 5, (1908), p. 87. Sobre el llistat d'escultors proposats per l'Associació, vegeu també: «Escultores y grupos de la Sagrada Familia», *La Sagrada Familia. Revista quincenal*, 24, (1907), p. 379.
- 9.- «Noticiari. Restauració a Santa Maria», *La Nova Conca*, (Montblanc), 224, (10 de març de 1923), p. 5.
- 10.- Sobre la figura de mossèn Pau Virgili, vegeu: SERRA VILARÓ, J., *Víctimas sacerdotales del arzobispado de Tarragona durante la persecución religiosa del 1936 al 1939*. Tarragona: Suc. De Torres & Virgili, 1948, p. 309-310.
- 11.- Sobre la figura d'Anselm Nogués Garcia, vegeu: SÁNCHEZ SAULEDA, S., *Anselm Nogués Garcia. L'oblidat escultor de Valls*, Valls: IEV, 2019.
- 12.- PIÉ, Ll., «Els nostres artistes. Anselm Nogués-escultor», *Cultura*, (Valls), 69, (1934), p. 7.
- 13.- GASOL SEÑORÓN, A., «Anselm Nogués García», *Un patrimoni de col·lecció de Valls i l'Alt Camp*, Fitxa 11.3, 2014.
- 14.- SÁNCHEZ SAULEDA, S., *Anselm Nogués Garcia... (Op. Cit.)*, p. 38-49.
- 15.- Anselm Nogués va ser l'encarregat d'esculpir el bust que representava a l'artista medieval Lluís Dalmau. SÁNCHEZ SAULEDA, S., «La col·lecció de vint-i-vuit bustos al Parlament de Catalunya 1909-1915. [Codi 1070-2]», *Catàleg del Museu Virtual de l'Art Públic de Barcelona*, Barcelona: Ajuntament de Barcelona-Universitat de Barcelona, 2015. SÁNCHEZ SAULEDA, S., «Artistes medievals al programa decoratiu del Museu d'Art Decoratiu i Arqueològic de Barcelona (1909-1910)», *L'art medieval en joc*, Barcelona: Publicacions i Edicions de la Universitat de Barcelona, 2016, p. 287-297.
- 16.- SÁNCHEZ SAULEDA, S., «El bust d'Antoni Espí i Grau: una obra d'Anselm Nogués per a la ciutat de Granollers (1921)», *Ponències. Revista del Centre d'Estudis de Granollers*, 21, (2017), p. 147-158.
- 17.- Tenim constància del tipus de treballs que Anselm Nogués feia al seu taller gràcies a un fulletó promocional conservat a l'Arxiu Municipal de Valls, (AMV), Fons Eusebi Ribas 14/3 D, *Fulletó Talleres Nogués*. Sobre l'activitat del taller d'Anselm Nogués, vegeu: SÁNCHEZ SAULEDA, S., *Anselm Nogués Garcia... (Op. Cit.)*, p. 62-74.
- 18.- Recordem que aquests quatre professionals eren els que la revista *Sagrada Familia* recomanava als membres de totes les Associacions de la Visita Domiciliària per encarregar les seves imatges.

- 19.-«De Montblanch», *La Cruz. Diario Católico*, (Tarragona), 7.170, (15 de març de 1923), p. 4.
- 20.-De l'escultura feta per Anselm Nogués es conserven dues imatges. La primera, que publiquem en aquest article, a la Col·lecció Antoni Rosselló i Sans de l'Arxiu Comarcal de la Conca de Barberà. Arxiu Comarcal de la Conca de Barberà (ACCB), Col·lecció Antoni Rosselló i Sans, Rg. 2541.1/4. 1923. *Programa de la festa de la Sagrada Família*. La segona, a l'Arxiu Municipal de Valls. AMV, R. 250.
- 21.-«Noticiari. Els finestrals de Santa Maria». *La Nova Conca*, (Montblanc), 225, (17 de març de 1923), p. 5.
- 22.-«Noticiari. Festes de la Sagrada Família». *La Nova Conca*, (Montblanc), 225, (17 de març de 1923), p. 6.
- 23.-«Noticiari. Festes de la Sagrada Família». *La Nova Conca*, (Montblanc), 227 (31 de març de 1923), p. 4. Un exemplar del programa de les festes de 1923 es conserva actualment a la Col·lecció Antoni Rosselló i Sans de l'Arxiu Comarcal de la Conca de Barberà. ACCB, Rg. 2541.1/4. 1923. *Programa de la festa de la Sagrada Família*.
- 24.-«De sociedad», *La Cruz. Diario Católico*, (Tarragona), 7.190, (8 d'abril de 1923), p. 2.
- 25.-«La festa del diumenge passat». *La Nova Conca*, (Montblanc), 229, (14 d'abril de 1923), p. 2.
- 26.-Sobre el Congrés Marià, on estava previst que es reunissin totes les congregacions de la província de Tarragona, vegeu: «El próximo aplec de las Congregaciones Marianas de Montblanch», *La Cruz. Diario Católico*, (Tarragona), 7.186 (4 d'abril de 1923), p. 1. «Joventuts Marianes: Al aplec!», *La Cruz. Diario Católico*, (Tarragona), 7.188, (6 d'abril de 1923), p. 1. «De Montblanch», *La Cruz. Diario Católico*, (Tarragona), 7.189 (7 d'abril de 1923), p. 2-3. Un Congregantes de Tarragona, «El aplec del Domingo en Montblanch», *La Cruz. Diario Católico*, (Tarragona), 7.192 (11 d'abril de 1923), p. 2.
- 27.-«Noticiari. Processó». *La Nova Conca*, (Montblanc), 229 (14 d'abril de 1923), p. 4. «Noticiari. La processó de la Sagrada Família». *La Nova Conca*, (Montblanc), 230 (21 d'abril de 1923), p. 3.
- 28.-D'ESPINAVESA, J., «Una obra de l'escultor Nogués a Montblanch. Una lliçó pels vallencs i altres comentaris». *La Crònica de Valls. Semanario Comarcal*, 919 (14 d'abril de 1923), p. 1-2.
- 29.-«Noticiari. Finestral». *La Nova Conca*, (Montblanc), 235 (26 de maig de 1923), p. 6.
- 30.-«Noticiari. Nou finestral a Santa Maria». *La Nova Conca*, (Montblanc), 259, (10 de desembre de 1923), p. 6.
- 31.-Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona (AHAT), *Inventario de la parroquia de Santa María la Mayor de la villa de Montblanch, cabeza del arciprestazgo*, 10 de novembre de 1924.

- 32.-El document va ser transcrit i estudiat per MATA DE LA CRUZ, Sofia. «Un inventari de la parròquia de Santa Maria, de l'església de l'hospital de Santa Maria Magdalena, del santuari de la Serra i de les creus de terme (Montblanc, 1929)», *Aplec de Treballs*, (Montblanc), 28 (2010), p. 196.
- 33.-BERGADÀ I ESCRIVÀ, A., *Martirologi de la Conca. La persecució religiosa a la Conca de Barberà durant la revolta 1936-39*, Montblanc: Parròquia de Santa Maria de Montblanc, 2013 (3a Edició), p. 35-38.
- 34.-SERRA VILARÓ, J., *Víctimas sacerdotales del arzobispado...* (*Op. Cit.*), p. 309-310. BERGADÀ I ESCRIVÀ, A., *Martirologi de la Conca...* (*Op. Cit.*), p. 47.
- 35.-BASSEGODA NONELL, J., *La arquitectura profanada. La destrucció sistemàtica del patrimoni arquitectònic religiós català (1936-1939)*, Barcelona: Mare Nostrum, 1990, p. 176.

Rebuda: juny de 2019

Valoració: Anna Vallugera Fuster (Doctora en Història de l'Art i professora associada del Departament d'Història de l'Art (UB).

Acceptació: juliol 2019